

© *Ruslana Potapenko*
(*Pereyaslav-Khmelnytsky*)

PARTICIPATION OF THE SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL INTELLECTUALS IN THE DEMOCRATIZATION OF THE EDUCATIONAL SPACE OF UKRAINE DURING THE PERIOD OF (1985–1991)

The article the participation of the scientific and educational intelligentsia in the process of strengthening the democratization of the scientific and educational space during the period of restructuring in 1985–1991. With the adoption of human values, democratization and radical changes in the socio-economic sector, the state faced a number of tasks in the system of public education.

With the need to learn Ukrainian language more qualitatively, teachers of the new generation come to the aid of Ukrainian language and literature teachers and students, who, in 1989, published a huge amount of actual material. Scientific and educational workers were actively involved in the development, adaptation and introduction into the educational process of new forms of teaching and educational process, development of a scientific and methodological base, and most importantly – educators, formulating a new modern educational ideology. Complex and ambiguous restructuring processes at school stimulated teachers to develop a concept in the field of public education.

From education are removed ideological dogmas and myths, stereotypes, schemes that were previously planted. Actuality is acquiring the following problems: firstly, the change of ideological and political work in pedagogical institutions; secondly, the cooperation of the old guard with the public forces who support the idea of thirdly, the formation of students and students of socialist consciousness and morality.

Realization of the state course in public education faced objective obstacles connected with the critical nature of the problems raised.

The search for a new teaching method, rethinking the educational material, reorganizing the educational process on the principles of publicity is an incomplete range of problems solved by the intelligentsia of Ukraine.

Key words: scientific and educational intelligentsia, publicity, educational process.

До редакції надійшла 23.02.2018.

УДК 323.1–04(477),.199”

© *Віталій Коцур*
(*Київ*)

ЕТНОПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1990-Х РР.: ДЕТЕРМІНАНТИ ПОЛІТИЧНОГО, СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ КРАЇНИ, ЩО ПОВЕРТАЄТЬСЯ ДО ЄВРОПИ

Різноманіття національностей на теренах України та конфліктні ситуації упродовж 1990-х рр., породжені перехідним періодом, зміною політичної системи, соціально-економічною кризою, змушувало українську владу вдаватися до методів державного регулювання етнополітичних відносин. У статті розкриваються особливості етнополітичних процесів в Україні другої половини 1990-х рр. Висвітлюються зовнішні та внутрішні чинники, які впливали на вироблення етнополітичної політики в Українській державі. З'ясовуються основні напрями формування нормативно-правової бази міжнаціональних відносин.

Структуризація міжетнічних відносин розкривається на тлі державотворчих процесів, соціально-економічних, політичних проблем в Україні, які потребували наукового осмислення та вирішення організаційного характеру.

Доведено, що в другій половині 1990-х рр. спостерігалися процеси надмірної політизації етнічних груп, їх прагнення до підвищення свого політичного статусу, що зводилося до участі в розподілі влади та фінансово-економічних ресурсів.

Ключові слова: національні меншини, національно-культурні товариства, етнополітичні процеси, органи влади, депортовані народи, національна злагода.

Унікальне геополітичне та етнополітичне становище України відкриває перед нею нові горизонти розвитку. Україна зробила цивілізаційний вибір – інтеграцію в ЄС. І це є визна-

чальним вектором соціокультурного та політичного розвитку для України. Український письменник і громадський діяч М. Драгоманов писав: «Найбільша частина національних відмінностей України від Московії пояснюється тим, що Україна до XVIII ст. ... була більше пов'язаною із Західною Європою і ... все ж йшла разом із Західною Європою у суспільному та культурному процесі» [6, с. 179].

Водночас розбудова Української держави відбувається в нових історичних реаліях та зовнішніх викликів XXI ст. І це слід враховувати в етнонаціональній політиці на державному рівні. «Якщо політика та суспільство відмовляється від кордонів і знедержавлюється, то в результаті те, що вважається «національним» та «інтернаціональним» стає неподільним, а позірна гомогенність, тобто священне осердя національно-державного простору влади, стає безпосереднім полем інтервенцій з боку інтернаціональних і транснаціональних акторів, організацій і «кризових випадків» [3, с. 89].

Історіографія досліджуваної проблеми умовно поділяється на декілька тематичних груп літератури, яка розкриває різні аспекти задекларованої тематики. Політичні права національних меншин України та ідеологізацію і політизацію «етнічного питання» в період державотворення відображають праці Л. Польового, В. Шевчука, М. Тараненка та ін. Аналізу трансформації посттоталітарного суспільства на теренах України і особливостям взаємодії державних органів і організацій національних меншин присвячені публікації С. Кульчицького, О. Валевського, С. Яніцької, І. Гаха та ін.

Окремі аспекти етнополітичних процесів в Україні в рамках аналізу питання «політичного русинства» висвітлювалися в дослідженнях Є. Жупана, Н. Кічери, О. Ляшенка, О. Майбороди, М. Панчука та ін. Питання залучення національних меншин до політичної діяльності проаналізовані в публікаціях Б. Бабіна, А. Демартино, О. Калакури, О. Ляшенка. У працях українських науковців В. Зінича, В. Капелюшного, В. Овчаренка, Ю. Остапець, О. Павлова, І. Скиби та ін. розкривається участь національних меншин у роботі місцевих органів влади та місцевого самоврядування, культурно-освітній розбудові держави.

Етнополітичні процеси в Україні і поширення національного руху відображені в наукових студіях з історії Народного Руху України. Зокрема, у праці О. Бураковського «Рада Національностей Народного Руху України (1989–1999)» [4].

Привертають увагу публікації вітчизняних учених, присвячені питанням організації етнополітичного менеджменту в Україні. Тут варто відзначити дослідження В. Котигоренка [9, с. 48–63] та Г. Луцишин [10].

Окрему групу літератури з міжетнічної взаємодії в Україні становлять зарубіжні видання. У роботі Т. Гузенкової подано авторське визначення ефективності роботи Верховної Ради України у сфері консолідації поліетнічного українського соціуму [7]. Дисертаційне дослідження М. С'єдіна містить аналіз впливу соціокультурного середовища та етнічної приналежності громадян України на їх включення в політичний процес [12]. О. Аміантовим проведено порівняльний аналіз законодавства України і Російської Федерації під кутом зору виявлення політичного потенціалу партій втілювати в життя свої передвиборні обіцянки [1].

До найновіших наукових досліджень з окремої проблематики слід віднести монографію В. Пекарчука «Джерела духовності. Культура етноменшин України (1990–2000-і роки)» [11], яка вийшла в світ у 2014 р.

Аналіз участі представників національних меншин України в етнополітичних процесах проводився європейськими та американськими дослідниками не лише в контексті оцінок процесу демократизації в Україні, а й з огляду на реалії геополітики, виходячи з необхідності визначення перспектив російського впливу на українських теренах, збереження цілісності України й визначення конкурентоздатності української економіки на світовому ринку. Найяскравіше ці тенденції відображені в працях В. Рейзінгера, А. Міллера, В. Леслі, К. Хілла, Е. Вільсона, С. Хангтінгтона, М. Татур та ін.

На початок другої половини 1990-х рр. значно посилилася конфліктогенність у сфері міжнаціональних відносин, яка проявлялася насамперед у протиріччях між титульною нацією та національними меншинами. Водночас проблеми національної безпеки в сфері міжетнічних відносин виходили далеко за межі етнополітики [43, арк. 63]. Активізувалися федералістські та автономістські рухи в Криму, Закарпатті та Буковині, зокрема, етнонаціоналістичні політичні рухи (праве крило): росіян і кримських татар у Криму; румунів у Чернівецькій області; русинів у Закарпатській області [43]. Посилилася політизація національних меншин, особливо румунської, німецької та угорської (вимоги національно-територіальної автономії, створення політичних партій на етнічній основі, претензії громадських об'єднань дея-

ких національних меншин на самоврядування з функціями владних структур тощо) [42].

Спостерігалось посилення регіонального сепаратизму на етнічному ґрунті (росіяни в Криму, угорці в Закарпатті, румуни в Чернівецькій області); територіальні претензії на етнічній основі з боку націонал-патріотичних рухів у Польщі, Росії, Румунії, Угорщині. Національна проблематика загострювалася економічними та політичними чинниками (високий рівень безробіття, складність набуття громадянства, політико-правовий статус меджлісу) необлаштованістю депортованих народів, що поверталися в Україну. Виникла імовірність загострення між-етнічних відносин в АРК у зв'язку з новими хвилями переселення депортованих. Спостерігалось загострення міжетнічних відносин на ґрунті облаштування німецької національної меншини в південних областях України [43, арк. 64; 44, арк. 41].

У відповідь на виклики часу, з метою розв'язання назрілих проблем у сфері міжнаціональних відносин у другій половині 1990-х рр. на державному рівні було проведено низку конференцій, семінарів, круглих столів за участю представників Міністерства України у справах національностей та міграції, академічної і вузівської науки, національних товариств і громад.

Полілог державних управлінців, учених і представників національних меншин розпочався 20–22 травня 1996 р. в Ужгороді, де відбувся Українсько-словацький науково-практичний семінар «З історії та сучасного розвитку національних меншин в Україні і Словаччині: проблеми і шляхи досягнення національної злагоди». Він мав на меті узагальнити історичний досвід розв'язання складних питань міжнаціональних відносин та виробити практичні рекомендації щодо регулювання міжнаціональних відносин, політико-правового становища, культурного життя національних меншин для місцевих і центральних органів влади України і Словаччини. Семінар проводився відповідно до угоди про наукове співробітництво між Інститутом історії України НАН України та Інститутом суспільних наук Словацької академії наук (м. Кошице). Окрім того, організаторами семінару виступили – Ужгородський державний університет, Закарпатська обласна держадміністрація та Дослідницько-інформаційний центр «Слов'янська ініціатива». Фінансову підтримку семінару надали Міжнародний фонд «Відродження» (Програма «Схід–Схід») та Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні. В роботі науково-практичного семінару взяли

участь провідні вчені України та Словаччини, керівники національно-культурних товариств та держадміністрації Закарпатської області, представники міністерств закордонних справ і у справах національностей та міграції України, консул Угорської республіки в західних областях України Ш. Поважої, викладачі та студенти [5, с. 154–155].

23–24 травня 1996 р. в Одесі відбулося засідання «Круглого столу» на тему: «Російсько-українські відносини: наступність і розвиток». Контроверсійною проблематикою було розширення НАТО на Схід, місце і роль Росії та України у створенні системи загальноєвропейської безпеки, доля Севастополя і Криму, значення американського фактора в українсько-російських відносинах. Учасники зустрічі розробили узгоджені рекомендації владним структурам обох країн [2, с. 158–159]. А Міністерство України у справах національностей та міграції виробило план заходів, спрямованих на ідеологічне забезпечення статусу Кримського півострова як складової, невід'ємної частини України. Задля цього передбачалося провести прес-конференцію на тему: «Етнополітичні процеси в Криму: сучасний стан і перспективи» (II півріччя 1996 р.), науково-практичну конференцію «Міжнародне ділове і гуманітарне співробітництво народів Криму» (спільно з всеукраїнськими національно-культурними товариствами, вересень 1996 р.); залучення до співпраці дорадчого органу Міннацміграції – Ради представників національних меншин, членів Асоціації національних товариств і громад Криму та Асоціації національно-культурних товариств м. Севастополя на постійній основі; сформування інформаційний банк даних з проблем етносоціального та етнокультурного розвитку Криму (спільно з Урядом АРК) та підготувати і провести «круглий стіл» на тему: «Українсько-російські взаємовідносини в гуманітарній сфері і шляхи їх покращення» [47, арк. 96].

26–27 вересня 1996 р. в Ужгородському державному університеті (УДУ) відбулася міжнародна наукова конференція «Соціально-економічні та етнополітичні зміни в країнах Центральної та Південно-Східної Європи (друга половина 80-х – перша половина 90-х рр. XX ст.)». З доповіддю «Карпатський Єврорегіон: передумови створення і перспективи розвитку» виступив виконавчий директор Карпатського Єврорегіону М. Буковецький. Коло регіональних етнонаціональних проблем окреслив у своєму виступі «Конфліктний потенціал етнічного фактору в закарпатському соціумі» профе-

сор УДУ І. Мигович. На великому фактичному матеріалі промовці проаналізували ситуацію, що склалася на Закарпатті, і дали конкретні пропозиції щодо вдосконалення економічної, соціальної, національної політики, яка допомогла б уникати конфліктів і послабити напругу в усіх сферах життя багатонаціонального краю. Особливу увагу учасників форуму привернув оригінальний аналіз економічної, соціально-політичної ситуації в Закарпатті, здійснений на основі новітніх методик професором І. Миговичем. На пленарному засіданні було також заслухано змістовну доповідь словацького вченого Гайдоша Маріана «Русини-українці на Словаччині в умовах суспільної трансформації». Він поділився досвідом вивчення економічної ситуації у власній країні і висловив свої міркування щодо вирішення проблем національних меншин у поліетнічних регіонах [8, с. 149].

Одна із секцій була присвячена етнополітичним процесам та їх впливу на внутрішній розвиток і міжнародні зв'язки пост-комуністичних країн. Доповідач І. Мандрик обґрунтував історичну спільність і взаємозалежність народів Центральної і Південно-Східної Європи. Чималий науковий резонанс викликали повідомлення професора М. Тиводара «Новітнє русинство – пережиток етнополітичних процесів першої половини ХХ ст.», аспіранта О. Мальця «Політичне русинство в ідеології і практиці сучасних партій і рухів Закарпаття», доцента І. Сенька «Етносоціальний образ русина-українця в художній літературі», Ф. Мишанича «Етнополітичні процеси в громадсько-політичному житті Карпатського регіону». І хоча в науковому дискурсі не було досягнуто консолідованого підходу щодо розв'язання назрілих питань, все ж автори дійшли спільної думки стосовно толерантного ставлення до питань, які торкаються національних почуттів народів, уникаючи конфронтації, шукаючи шлях до злагоди. Особливо це було актуально для такого поліетнічного регіону як Закарпаття. Такої думки були і словацькі науковці С. Конечні та В. Палковіч. Вони запропонували теми виступів: «Національні меншини в процесі історичного розвитку Словаччини» та «Угорське питання на Словаччині: історична ремінісценція і сучасність». Про етнополітичні процеси в сучасній Словаччині розповіли вчені М. Гонак та М. Макара – «Українці і словаки: в минулому і нині». Дискусійний характер мали виступи представника Ніредьхазького педінституту (Угорщина) С. Панька «До питання етнолінгвістичних упереджень в історичному Закарпат-

ті», доцента М. Каменецького «Процес політичної трансформації хорватського суспільства та вплив на нього міжетнічного конфлікту» та доцента М. Макари і наукового співробітника В. Марини «Етнокультурний Ренесанс румунів Закарпаття» [8, с. 150].

Нагадаємо, що політичне русинство мало свої соціально-економічні і політичні «провокуючі» чинники. Перші, пов'язані з прагненням закарпатської інтелігенції зупинити падіння життєвого рівня населення і нищення природних багатств краю та перетворити Закарпаття в один із курортних і туристичних центрів Європи. Відсутність для цього в тогочасній Україні відповідних економічних ресурсів та слабка роз'яснювальна робота в центрі й на місцях підштовхували частину регіональної інтелігенції до політичного сепаратизму. Небезпека полягала в економічному становищі населення регіону після проголошення незалежності України, яке погіршувалося, що нерідко трактувалося певними політичними силами і національними громадськими організаціями як наслідок несправедливої політики Центру до Закарпаття. Тому частина населення ставилася до проявів сепаратизму лояльно. Друга група інтересів, що жила, наприклад, політичне русинство, мала зовнішнє походження і спиралася на політичні сили деяких прикордонних держав, зацікавлених в дестабілізації ситуації на Закарпатті з перспективою відторгнення його від України. По-третє, частина місцевого чиновництва і місцевої еліти сподівалася підвищити свій соціальний престиж шляхом зміни політичного статусу Закарпаття (адже за переписом 1989 р. тут нараховувалося 977 тис. русинів) [45].

Окрім того, розпочата з кінця 1980-х рр. цілеспрямована робота на місцях по «відродженню русинської мови» мала на меті не вирішити мовні питання, а переорієнтувати етнічну свідомість на кшталт «русини – не українці». На цій основі мали ґрунтуватися вимоги автономізації, культурного та адміністративного відокремлення Закарпаття від України (проф. П.Р. Магочі з університету в Торонто (Канада) опублікував у 1996 р. карту, на якій з'явилася окрема етнічна й адміністративна одиниця – *Русинія – земля русинів*, що територіально охоплює Закарпаття і Східну Словаччину). Ситуацію ускладнювало й офіційне визнання урядом Словацької республіки русинів як окремої нації, а упорядковану на базі найзахідніших українських діалектів так звану «русинську мову» – окремою (четвертою) східнослов'янською літературною мовою (окрім деяких словацьких,

цю думку також підтримують окремі російські вчені) [46, арк. 34–35].

Відбувалася політизація і етнокультурного середовища німців. Вона посилювалася й тому, що на 21–23 листопада 1996 р. за ініціативою товариства німців в Україні «Відергебурт», планувалося провести I з'їзд. Мета заходу полягала в тому, щоб на базі регіональних громадських організацій німців в Україні створити центральний орган, якому планувалося надати повноваження представляти німецьку громаду у відносинах з органами державної влади України та Німеччини – фольксрат [14, арк. 41]. Окрім того, низка положень підготовлених до з'їзду суперечила Конституції України і національному законодавству в сфері регулювання міжнаціональних відносин. Зокрема, положення про фольксрат передбачало створення екстериторіального формування, яке мало розробляти, приймати і контролювати програми й постанови, обов'язкові до виконання всіма німцями України; формування регіональних державних органів; призначення виборів народних представників тощо [17, арк. 42–43].

Підготовка до з'їзду німців України викликала занепокоєння насамперед тим, що пропонувалося створити на з'їзді вищий представницький орган німецької меншини в Україні – фольксрат, що не сприяло порозумінню та конструктивному діалогу держави і етнічних груп. Крім того, надання особливих умов для однієї меншини призвело б до ланцюгової реакції, тобто домагань таких прав іншими національними меншинами [17, арк. 45–47].

Радикалізувало ситуацію й те, що напередодні цього з'їзду депутат Верховної Ради Криму В.К. Ренпенінг вніс пропозиції і зауваження щодо проекту закону «Про реабілітацію і забезпечення прав національних меншин, що були репресовані і депортовані з території України». У них ішлося про необхідність реабілітувати депортованих з України (Криму) усіх повністю громадян німецької національності. А також у межах національно-культурної автономії в Криму та Україні в цілому вирішити питання створення національних зборів (парламентів), які мали б право вносити пропозиції (проекти) до законодавчих і виконавчих органів влади та управління, розглядати їх і мотивовано реалізовувати без перешкод. Громадян України, представників національних меншин пропонувалося призначати на керівні та інші відповідальні посади на всіх рівнях влади, а також виокремити депутатські місця всіх рівнів, виходячи з відсоткового співвідношення

проживаючих на території за національною ознакою, але не менше 1–2 місць (посад) в установах тощо [15, арк. 49–52].

I з'їзд німців Криму, який відбувся в м. Сімферополі 7–8 листопада 1995 р., обрав фолькс-парламент німців Криму у складі 31 особи, а також делегатів на з'їзд німців України. В деяких областях України було проведено конференції німців та обрано територіальні органи самоорганізації – ландсрати і делегатів на з'їзд. Проте чимало національно-культурних товариств німецької меншини, зокрема Дніпропетровської, Одеської областей та АР Крим, а також і членів «Відергебурту», не підтримали відверто політизованого забарвлення з'їзду [17, арк. 42–47; 13, арк. 34–35].

21–23 листопада 1996 р. в Києві відбувся перший з'їзд німців України. В цілому з'їзд висловив незадоволення станом вирішення проблем етнічних німців в Україні та Німеччині, а на адресу обох країн лунали погрози організувати масовий виїзд німців з України до Німеччини у разі не виконання їхніх вимог [16, арк. 190–191]. З'їзд прийняв положення про фольксрат та концепцію програми етносоціального відродження і розвитку німецької меншини в Україні. Також було обрано склад фольксрату, а саме: голову – Г. Гроут, 7 заступників, 26 народних представників та ревізійну комісію. На з'їзді фольксрат намагався репрезентувати інтереси всіх етнічних німців, тобто не членів організації, а громадян України і водночас домагався того, щоб його рішення були обов'язковими для всіх етнічних німців, навіть тих, хто не підтримує його. Такий підхід політичне керівництво України розцінювало як [16, арк. 193] намір відновити інститут «фольксдойче» – засіб управління етнічними німцями за кордоном з боку Німеччини. Суперечило чинному законодавству України й те, що керівництво фольксрату наполягало на встановленні прямих контактів та зв'язків з урядами Німеччини та інших держав від імені всіх етнічних німців України, тобто громадян України, що згідно з Конституцією України є компетенцією тільки державних органів влади.

Іншим небезпечним проявом у роботі з'їзду було намагання нав'язати делегатам думку про те, що в Україні й досі чиняться репресії (конфіскація майна, будівель, земель тощо) проти німців за етнічною ознакою ще з 1918 р. Визнання цього факту разом із законом про реабілітацію німців, який планувалося прийняти, могло створити підґрунтя для вимог повернення майна та земель, що були втрачені, насампе-

ред, етнічними німцями після жовтневих подій 1917 р. Окремі заяви представників фольксрату викликали занепокоєння й тому, що його діяльність виходила за межі етнокультурного життя меншини. Фольксрат перетворювався на важіль тиску на державні органи влади України для досягнення німецькою меншиною певних привілеїв під гаслами компенсації тих збитків, яких завдали німцям під час репресій та депортації. Наприклад, у виступі Г. Гроута зафіксовано, що на початок ХХ ст. лише у власності німців України знаходилося близько 2 млн. дес. землі [16, арк. 194].

Водночас Німеччина розцінювала появу фольксрату як успіх з'їзду і ймовірно в перспективі могла б використовувати його як важіль тиску на Україну, про що яскраво свідчить виступ офіційного представника Німеччини Ф. Вілленберга. Німеччина також декларувала намір фінансово підтримувати німецьку меншину в Україні [16, арк. 194].

Привертає до себе увагу відсутність у керівництва фольксрату бажання конструктивно співпрацювати з органами державної влади України, що викликало занепокоєння у багатьох делегатів з'їзду. Керівництво з'їзду не надало слова представникам як Держкомнацміграції, окрім голови, так і держадміністрації м. Києва, незважаючи на підтримку їхнього прохання делегатами з'їзду [16, арк. 195].

Політизація німецької меншини в Україні в 1990-х рр. мала як об'єктивні, так і суб'єктивні передумови. Складною залишалася ситуація із завершенням будівництва житла для депортованих німців [19, арк. 190], не вистачало капіталовкладень для цієї сфери [18, арк. 191–192]; частина німці не набула громадянства України, а малі заробітки та економічна скрута лише посилювали радикальні настрої. Як наслідок – переселенці масово подавали заяви на виїзд до Німеччини [22, арк. 88–90]. Окрім того, на кінець 1997 р. загострилася ситуація в німецькому соціумі в зв'язку з розподілом майна внаслідок ліквідації Українсько-німецького фонду [20, арк. 43–44; 21, арк. 45–48].

За результатами роботи I з'їзду німців України 7 квітня 1997 р. Верховна Рада Криму прийняла Постанову, в якій доручила Раді Міністрів АРК вжити необхідних заходів для забезпечення представницьких і організаційних повноважень Народної Ради (фолькспарламенту) німців Криму [25, арк. 67]. Проте Державний комітет України у справах національностей та міграції не підтримав такої форми представлення інтересів німецької меншини, оскільки

ки вона суперечила українському законодавству [23, арк. 100]. Тому юридичного статусу фолькспарламент німців в Україні не отримав. Більше того, німецька меншина вже мала широке представництво у формі громадських організацій [24, арк. 151].

Упродовж 1997 р. Рада представників всеукраїнських громадських об'єднань національних меншин провела 4 засідання [26, арк. 99] і була однією із консультаційних форм центральних та місцевих органів виконавчої влади з національними меншинами забезпечуючи певну гнучкість і виваженість у прийнятті рішень з огляду на існуючі умови. Поточні проблеми національних меншин обговорювалися на круглих столах, конференціях, семінарах, з'їздах, а індивідуальні консультації для громадян проводилися відділом листів Держкомнацміграції [48, арк. 130].

У 1998 р. в умовах проведення виборчої кампанії посилювався тиск організацій національних меншин на владні органи з метою реалізації певних вимог. Під час восьмого засідання Ради представників всеукраїнських громадських об'єднань національних меншин, яке відбулося у квітні 1998 р., на порядок денний було винесено питання обговорення Концепції розвитку освіти національних меншин України [29, арк. 14–15]. Водночас піднімалося питання розширення участі національно-культурних товариств у прийнятті управлінських рішень, зокрема, тих, які стосувалися діяльності та забезпечення тіснішого контакту з представниками громадських об'єднань національних меншин. Також пропонувалося затвердити членами колегії Держкомнацміграції голову Ради національних товариств України І.М. Левітаса та голову Демократичної спілки угорців України М.М. Товта [27, арк. 118].

2 червня 1998 р. Рада національних товариств провела III конференцію, на якій обговорювалися нагальні проблеми національних меншин [28, арк. 218], серед яких – розробка проекту змін до Закону «Про національні меншини в Україні», який мав погоджуватися із Радою національних товариств, – єдиним представником національних меншин України. Було запропоновано залучати представників Ради до розв'язання всіх проблем, що торкалися національних меншин, визнавши її консультативним громадським органом. Назріло питання зустрічі Президента та Прем'єр-міністра з Радою національних товариств [28, арк. 219].

За результатами зустрічі Президента України з керівниками всеукраїнських громадських об'єд-

нань національних меншин 24 лютого 1999 р. прийнято постанову КМ України «Про створення при Кабінеті Міністрів України Міжвідомчої координаційної ради з питань етнополітики України» [32, арк. 6]. До складу Ради мали увійти за посадою: віце-прем'єр-міністр України (її голова), голова Держкомітету у справах національностей, провідні вчені з питань етнополітики, представники громадських об'єднань національних меншин та інші представники центральних органів виконавчої влади [34, арк. 7]. Також Рада мала право залучати спеціалістів міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, наукових установ, громадських об'єднань за погодженням до підготовки та участі в засіданнях Ради, проведення інших заходів за її рекомендаціями [33, арк. 8].

Проте вже 4 березня 1999 р. на черговому засіданні підсумкової колегії Державного комітету України у справах національностей та міграції представники від національних меншин визначили нове коло проблем, які потребували негайного вирішення [31, арк. 1–2]. Зокрема, під час обговорення низки питань активно виступив один із лідерів кримських тартар Р.А. Чубаров, який підкреслив, що «через недостатнє фінансування не задовольняються культурно-освітні потреби національних меншин. Питання їх освіти залишається нагальним як для Держкомнацміграції, так і для Міносвіти». Також виступав і представник угорської меншини М.М. Ковач, який наголосив, що Держкомітет повинен стати опосередковуючою ланкою між центральними органами виконавчої влади та національно-культурними товариствами. За результатами засідання, колегія постановила продовжити формування нормативно-правової бази державної етнополітики та організувати постійний контроль за роботою структурних підрозділів Комітету на місцях [30, арк. 7].

Задля цього у Державному комітеті України у справах національностей та міграції було розроблено проект Положення про визначення національно-культурної автономії. Окрім того, Проект цього Положення обговорено на засіданні Ради представників всеукраїнських громадських об'єднань національних меншин, яке відбулося 18 березня 1999 р. [35, арк. 66]. Також на засіданні Радою національних товариств України було визначено Меджліс кримсько-татарського народу як дорадчий орган при Президентові України і схвалено кандидатуру представника кримськотатарського народу України. Цей крок трактувався представниками національних мен-

шин як такий, що веде до фактичної національно-культурної автономії. Водночас цей прецедент викликав законне бажання серед більшості всеукраїнських національних товариств України (а їх було 15) мати такі ж дорадчі органи при Президентові України, як і кримськотатарський Меджліс [41, арк. 201]. Зокрема, з такою ініціативою виступила Рада національних товариств на чолі з І.М. Левітасом. Вона пропонувала закріпити за Радою національних товариств статус дорадчого органу при Президенті України. За результатами обговорення цього питання Державним комітетом України у справах національностей та міграції підготовлено проекти Указу Президента України «Про Раду представників національних меншин при Президентові України» та склад Ради [38, арк. 227]. Згодом головою ради із І.М. Левітасом було узгоджено проект Указу Президента України про Раду представників громадських організацій національних меншин України, пояснювальну записку до цього проекту та пропозиції щодо персонального складу Ради [39, арк. 221]. Загалом, до складу Ради мали увійти представники від 32 національних товариств [40, арк. 227]. Уже 25 серпня 1999 р. до Адміністрації Президента України подано проект Указу Президента про створення Ради представників громадських організацій національних меншин України [36, арк. 215; 37, арк. 216–217].

Отже, в другій половині 1990-х рр. спостерігалися процеси надмірної політизації етнічних груп, прагнення до підвищення їх політичного статусу, що зводилося до участі в розподілі влади та фінансово-економічних ресурсів. Особливо активно насаджувалися ідеї створення політичних надбудов для захисту національних прав (Крим, Луганськ), нагніталися політичні пристрасті довкола «зневажених» прав румунських громадян (Буковина), насильницької «українізації» росіян (Донеччина, Луганщина). Деякі товариства замість культурно-просвітницької роботи втягувалися в політичне протистояння, намагаючись перебрати на себе функції органів влади та розподілу державних коштів. Серед окремих лідерів національних товариств велася боротьба за керівні посади, одноосібне представництво інтересів тієї чи іншої національної меншини.

Мали місце непоодинокі випадки українофобії та масового шовінізму з боку деяких товариств проросійської та прорумунської орієнтації, заперечення існування української нації тощо. Усе це потребувало виваженої і послідовної державної політики з метою гармоніза-

ції міжнаціональних і міжетнічних відносин та розбудови Української держави, що історично, залучення національних меншин до активної ментально поверталася до Європи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Амиантов Алексей Андреевич. Актуальные проблемы становления и развития парламентаризма в Содружестве Независимых Государств: сравнительный анализ на примере Российской Федерации и Украины: дис. ... кандидата полит. наук [Место защиты: Рос. ун-т дружбы народов]. – Москва, 2008. – 152 с.: ил.
2. Аппатов С.І. Третя одеська зустріч «Російсько-українські відносини: наступність і розвиток» / С.І. Аппатов // Укр. іст. журн. – 1996. – № 5. – С. 158–159.
3. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Ульрих Бек. – К.: Ніка-Центр, 2015. – С. 89.
4. Бураковський О.З. Рада Національностей Народного Руху України (1989–1999) / О.З. Бураковський. – Едмонтон – Альберта: Канадійський ін-т українських студій, Альбертський університет, 1995. – 160 с.
5. Вовканич І.І. Українсько-словацький науково-практичний семінар «З історії та сучасного розвитку національних меншин в Україні і Словаччині: проблеми і шляхи досягнення національної злагоди» / І.І. Вовканич, О.В. Мадіссон // Укр. іст. журн. – 1996. – № 5. – С. 154–156.
6. Горюнова Є.О. Євроінтеграція: навчальний посібник / Є.О. Горюнова. – К.: Академвидав, 2013. – С. 179.
7. Гузенкова Т. С. Политические партии и лидеры в Верховной Раде Украины (1998–2000) / Т.С. Гузенкова. – М. : РИСИ, 2001. – 231 с.
8. Король І.Ф. Міжнародна наукова конференція «Соціально-економічні та етнополітичні зміни в країнах Центральної та Південно-Східної Європи (друга половина 80-х – перша половина 90-х років ХХ ст.)» / І.Ф. Король, С.В. Ганус // Укр. іст. журн. – 1997. – № 2. – С. 148–150.
9. Котигоренко В. Становлення державного етнополітичного менеджменту в Україні / Віктор Котигоренко // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6 (9). – С. 48–63.
10. Луцишин Г. І. Національна консолідація України в умовах сучасного політичного процесу: монографія / Галина Луцишин. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. – 364 с.
11. Пекарчук В. М. Джерела духовності. Культура етноменшин України (1990–2000-і роки): монографія / В. М. Пекарчук. – Дніпропетровськ, 2014. – 475 с.
12. Съедин Н.А. Особенности становления и развития парламентаризма в России и Украине: Сравнительный политологический анализ: дис... кандидата полит. наук. – Москва, 2002. – 207 с.: ил.
13. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 51. Міністерство України у справах національностей, міграції та культів. Листування з КМУ з питань основної діяльності (2 жовтня – 31 жовтня 1995 р.). На 206 аркушах / Президенту України госп. Л.Д. Кучме, премер-министру госп. Марчуку Е.К. Симферопольская городская общественная организация «Землячество депортированных немцев Крыма», 19 июля 1995 г., №3 0. Арк. 34–35.
14. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 71. Міністерство України у справах національностей та міграції. Листування з КМУ з питань основної діяльності (19 липня – 31 липня 1996 р.). На 187 арк. Зберігати постійно / Кабінет Міністрів України, 12 липня 1996 р. № 58–1831/98. Міністру України у справах національностей та міграції В.Б. Євтуху. Арк. 41.
15. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 74. Міністерство України у справах національностей та міграції. Листування з КМУ з питань основної діяльності комітету (1 жовтня – 31 жовтня 1996 р.). На 275 арк. Зберігати постійно / Депутат Верховного Совета Крыма. 03 сентября 1996 г., № 28–12/624. Верховная Рада Украины. Комисии по правам человека, национальным меньшиствам и Межнациональным отношениям. Копия: Кабинет Министров Украины, Премьер-министру П.И. Лазаренку, Министерству по делам национальностей Украины, министру В. Евтуху. Арк. 49–52.
16. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 75. Аналітична довідка про І-й з'їзд німців України. Арк. 190–195.
17. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 75. Державний комітет України у справах національностей та міграції. Листування з КМУ з питань основної діяльності (листопада – 29 листопада 1996 р.). На 207 арк. Зберігати постійно / Довідка про підготовку до Першого з'їзду німців України та проекти документів до нього. Арк. 42–47.
18. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 93. Державний комітет у справах національностей та міграції. 26.11.1997 № 11–2224/2. На доручення КМУ 22181/69 від 19 листопада 1997 р. Віце-прем'єр-міністрів України В.А. Смолію. Копія: Голові Одеської ОДА Р.Б. Боделану. Арк. 191–192.

19. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 93. Державний комітет України у справах національностей та міграції. Листування з КМУ з питань основної діяльності комітету (3 листопада – 28 листопада 1997 р.). На 246 арк. Зберігати постійно / Україна, Одеська обласна державна адміністрація, 29.10.1997 № 01–04–3802. Віце-прем'єр-міністру України В.А. Смолюю. Арк. 190.
20. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 94. Державний комітет України у справах національностей та міграції. Листування з КМУ з питань основної діяльності комітету (2 грудня – 31 грудня 1997 р.). На 260 арк. / Фольксрат (Народна Рада) німців України. Volksrat der Deutschen der Ukraine Gesellschaft der Deutschen in der Ukraine Wiedergeburt. Товариство відродження німців Відродження, № 110 14.11.97 р. Віце-прем'єр-міністру України, Співголови міждержавної Українсько-німецької комісії у справах німців України, пану д-ру Смолюю В.А. Уповноваженому федеральному представнику Німеччини з питань німців-переселенців, Співголови міждержавної Українсько-німецької комісії у справах німців України, пану, д-ру Ваффеншмідту. Арк. 43–44.
21. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 94. Державний комітет України у справах національностей та міграції. Листування з КМУ з питань основної діяльності комітету (2 грудня – 31 грудня 1997 р.). На 260 арк. / №4/780, 26.11.1997 р. Державний комітет України у справах національностей та міграції. 5.12.1997 №11–2307/2 на №22971/52 від 25.11.1997 р. Віце-прем'єр-міністрові України В.А. Смолюю. Арк. 45–48.
22. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 95. Державний комітет України у справах національностей та міграції. Листування з АП і ВРУ з питань основної діяльності Комітету (3 січня – 3 липня 1997 р.). На 261 арк. / Держ. комітет України у справах нац. та міграції. 24.02.1997 №11–403/ Народим депутатам України М. Горбатюку, Ю. Оробцю, Т. Кияку. Арк. 88–90.
23. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 96. Державний комітет України у справах національностей та міграції, 02.09.1997 р. № 9–1638/1. Адміністрація Президента України. На № 02.05/895 від 19.08.97 р. Арк. 99–100.
24. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 97. Державний комітет України у справах національностей та міграції. Листування з АП і ВРУ з питань основної діяльності Комітету (3 листопада – 31 грудня 1997 року). На 220 арк. Зберігати постійно / Довідка про діяльність Всеукраїнських громадських об'єднань національних меншин України, запрошених для участі у зустрічі з Президентом України. Арк. 151–155.
25. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 96. Державний комітет України у справах національностей та міграції. Листування з АП і ВРУ з питань основної діяльності Комітету (10 липня – 27 жовтня 1997 р.). На 257 арк. / Постановление Верховного Совета Крыма О результатах I съезда (Фолькстага) немцев Крыма. Арк. 67.
26. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 102. Інформація про напрями та підсумки діяльності Державного комітету України у справах національностей та міграції у 1997 р. Арк. 97–109.
27. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 106. Міністерство закордонних справ України 26.06.98 / №15–1034/10. Віце-прем'єр-міністру України В.А. Смолюю. Арк. 118.
28. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 106. Рада національних товариств України 2 червня 1998 р. № 18 Президенту України Л.Д. Кучмі, Прем'єр-міністру України В. Пустовойтенку. Арк. 218–219.
29. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 112. Державний комітет України у справах національностей та міграції. 06.07.1998 р. № 9–1089/8. Про проект Концепції освіти національних меншин України. Народному депутатові України В.Г. Алексееву. Арк. 14–15.
30. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 116. Державний комітет України у справах національностей та міграції. Постанова Колегії 4 березня 1999 р. м. Київ № 1 Про підсумки роботи Держкомнацміграції у 1998 р. та План роботи на 1999 р. Арк. 7–8.
31. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 116. Протокол № 1 засідання підсумкової колегії Державного комітету України у справах національностей та міграції. Арк. 1–6.
32. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 120. Державний комітет України у справах національностей та міграції. 01.04.1999 р. № 9–606/10. Кабінет Міністрів України. Арк. 6.
33. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 120. Затверджено постановою КМУ від... 1999 р. Положення про Міжвідомчу координаційну раду з питань етнополітики України при КМУ. Арк. 8–9.
34. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 120. Проект. Постанова від... 1999 р. Про створення при Кабінеті Міністрів України Міжвідомчої координаційної ради з питань етнополітики України. Арк. 7.
35. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 121. Державний комітет України у справах національностей та міграції. 29.03. 1999 р. №13–569/10 на №25151 від 16.12.98 р. Прем'єр-міністру України В.П. Пустовойтенку Про проект Положення про визначення національно-культурної автономії. Арк. 66.

36. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 122. 26.08.99 № 8–1630/10 Заступнику Міністра Кабінету Міністрів України Т.В. Мотренку. Арк. 214–215.
37. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 122. Додаток до листа Держкомнацміграції від 26.08.99 р. Графік виїздів у серпні-грудні 1999 р. в регіони України Голови та заступників Голови Державного комітету у справах національностей та міграції. Арк. 216–217.
38. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 122. Звіт про роботу Держ. комітету України у справах національностей та міграції за серпень 1999 р. Арк. 227–232.
39. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 125. Державний комітет України у справах національностей та міграції. 31.08.1999 р. № 9–1653/9. На виконання доручення Адміністрації Президента України № 5/6–03/199 від 09.08.99 р. Заступнику Глави Адміністрації Президента України Матвієнку В.Я. Арк. 221–222.
40. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 125. Затверджено Указом Президента України від ... серпня 1999 року. Склад Ради представників громадських організацій національних меншин України при Президентові України Арк. 224–227.
41. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 125. Рада національних товариств України, 18 червня 1999 р. № 10. Президенту України Л.Д. Кучмі. Арк. 201–202.
42. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 70. Довідка. Про сучасне становище угорської меншини в Україні. Арк. 158–160.
43. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 70. Міністерство України у справах національностей та міграції. Листування з КМУ з питань основної діяльності міністерства, 1 липня – 19 липня 1996 р. На 162 арк. / Міністерство України у справах національностей та міграції 08. 07. 1996 р. № 16–519/2 № 1–14/350 від 11.06.96 р. Віце-прем'єр-міністрові України О.І. Ємцю. Арк. 63–67.
44. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 71. Міністерство України у справах національностей та міграції. Листування з КМУ з питань основної діяльності, 19 липня – 31 липня 1996 р. На 187 арк. / Кабінет Міністрів України 12 липня 1996 р. № 58–1831/98 Міністру України у справах національностей та міграції В.Б. Євтуху. Арк. 41.
45. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 73. Довідка про політичне русинство. Арк. 30–38.
46. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 73. Міністерство України у справах національностей та міграції. Листування з КМУ з питань основної діяльності комітету, 19 серпня – 30 вересня 1996 р. На 192 арк. / Довідка про політичне русинство. Арк. 30–38.
47. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 73. Пропозиції. Міністерства України у справах національностей та міграції до плану заходів, спрямованих на ідеологічне забезпечення статусу Кримського півострова як складової, невід'ємної частини України. Арк. 96–98.
48. ЦДАВО, ф. 5252, оп. 1, од.зб. 96. Інформація про фактичне та правове становище національних меншин в Україні. Арк. 126–133.

REFERENCES

1. Amy`antov Aleksej Andreevy`ch. Aktual`nye problemy stanovleny`ya y` razvy`ty`ya parlamentary`zma v Sodruzhestve Nezavy`sy`myx Gosudarstv: sravny`tel`nyj analy`z na pry`mere Rossy`jskoj Federacy`y` y` Ukray`ny: dy`s. ... kandy`data poly`t. nauk [Mesto zashhy`ty: Ros. un-t družhby narodov]. – Moskva, 2008. – 152 s.: y`l.
2. Appatov S.I. Tretya odes`ka zustrich «Rosijs`ko-ukrayins`ki vidnosy`ny` : nastupnist` i rozvy`tok» / S.I. Appatov / Ukr. ist. zhurn., 1996. – № 5. – S. 158–159.
3. Bek U. Vlada i kontrvlada u dobu globalizaciyi. Nova svitova polity`chna ekonomiya /Ul`ry`x Bek. – K.: Nika-Centr, 2015. – S. 89.
4. Burakovs`ky`j O. Z. Rada Nacional`nostej Narodnogo Ruxu Ukrayiny` (1989–1999) / O. Z. Burakovs`ky`j. – Edmonton – Al`berta: Kanadijs`ky`j in-t ukrayins`ky`x studij, Al`berts`ky`j universy`tet, 1995. – 160 s.
5. Vovkany`ch I.I. ta in. Ukrayins`ko-slovacz`ky`j naukovy`praky`chny`j seminar «Z istoriyi ta suchasnoho rozvy`tku nacional`ny`x menshy`n v Ukrayini i Slovachchy`ni: problemy` i shlyaxy` dosyagnennya nacional`noyi zlagody`» / I.I. Vovkany`ch, O.V. Madisson // Ukr. ist. zhurn., 1996. – № 5. – S. 154–156.
6. Goryunova Ye.O. Yevrointegraciya: navchal`ny`j posibny`k / Ye.O. Goryunova. – K.: Akademvy`dav, 2013. – S. 179.
7. Guzenkova T. S. Poly`ty`chesky`e party`y` y` ly`dery v Verxovnoj Rade Ukray`ny (1998–2000) / T. S. Guzenkova ; pod obshh. red. E. M. Kozhoky`na ; Ros. y`n-t strateg. y`ssled. – M. : RY`SY`, 2001. – 231 s.
8. Korol` I.F. ta in. Mizhnarodna naukova konferenciya «Social`no-ekonomichni ta etnopolity`chni zminy` v krayinax Central`noyi ta Pivdenno-Sxidnoyi Yevropy` (druga polovy`na 80-x – persha

- polovy`na 90-x rokiv XXst.)» / I.F. Korol`, S.V. Ganus // Ukr. ist. zhury`. 1997. – № 2. – S. 148–150.
9. Koty`gorenko V. Stanovlennya derzhavnogo etnopolity`chnogo menedzhmentu v Ukrayini / Viktor Koty`gorenko // Polity`chny`j menedzhment. – 2004. – 6 (9). – C. 48–63.
  10. Lucy`shy`n G. I. Nacional`na konsolidaciya Ukrayiny` v umovax suchasnogo polity`chnogo procesu: monografiya / Galy`na Lucy`shy`n. – L`viv: Vy`davny`cztvo L`vivs`koyi politexniki, 2012. – 364 c.
  11. Pekarchuk V. M. Dzherela duxovnosti. Kul`tura etnomenshy`n Ukrayiny` (1990–2000-i roky`): monografiya / V. M. Pekarchuk. – Dnipropetrovs`k, 2014. – 475 s.
  12. S`bedy`n Ny`kolaj Aleksandrovy`ch. Osobennosty` stanovleny`ya y` razvy`ty`ya parlamentary`zma v Rossy`y` y` Ukray`ne : Sravny`tel`ny`j poly`tology`chesky`j analy`z : dy`s... kandy`data poly`t. nauk. – Moskva, 2002. – 207 s.: y`l.
  13. CzDAVO, f. 5252, op. 1, od.zb.–51. Ministerstvo Ukrayiny` u spravax nacional`nostej, migraciyi ta kul`tiv. Ly`stuvannya z KMU z py`tan` osnovnoyi diyal`nosti (2 zhovtnya – 31 zhovtnya 1995 r.). Na 206 arkushax / Prezy`dentu Ukray`ny gosp. L.D. Kuchme, premer-my`ny`stru gosp. Marchuku E.K. Sy`mferoprol`skaya gorodskaya obshhestvennaya organy`zacy`ya «Zemlyachestvo deporty`rovy`ny`x nemcev Kryma», 19 y`yulya 1995 g., #30. Ark. 34–35.
  14. CzDAVO, f. 5252, op. 1, od.zb.–71. Ministerstvo Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Ly`stuvannya z KMU z py`tan` osnovnoyi diyal`nosti (19 ly`pnja – 31 ly`pnja 1996 r.). Na 187 arkushax. Zberigaty` postijno / Kabinet Ministriv Ukrayiny`, 12 ly`pnja 1996 r. # 58–1831/98. Ministru Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi V.B. Yevtuxu. Ark. 41.
  15. CzDAVO, f. 5252, op. 1, od.zb.–74. Ministerstvo Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Ly`stuvannya z KMU z py`tan` osnovnoyi diyal`nosti komitetu (1 zhovtnya – 31 zhovtnya 1996 r.). Na 275 arkushax. Zberigaty` postijno / Deputat Verhovnogo Soveta Kryma. 03 sentyabrya 1996 g., # 28–12/624. Verhovnaya Rada Ukray`ny. Komy`sy`y` po pravam cheloveka, nacy`onal`nym menshy`stvam y` Mezhnacy`onal`nym otnosheny`yam. Kopy`ya: Kaby`net My`ny`strov Ukray`ny, Prem`er-my`ny`stru P.Y. Lazarenku, My`ny`sterstvu po delam nacy`onal`nostej Ukray`ny, my`ny`stru V. Evtuxu. Ark. 49–52.
  16. CzDAVO, f. 5252, op. 1, od.zb.–75. Anality`chna dovidka pro I-j z`yizd nimciv Ukrayiny`. Ark. 190–195.
  17. CzDAVO, f. 5252, op. 1, od.zb.–75. Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Ly`stuvannya z KMU z py`tan` osnovnoyi diyal`nosti (ly`stopada – 29 ly`stopada 1996 r.). Na 207 arkushax. Zberigaty` postijno / Dovidka pro pidgotovku do Pershogo z`yizdu nimciv Ukrayiny` ta proekty` dokumentiv do n`ogo. Ark. 42–47.
  18. CzDAVO, f. 5252, op. 1, od.zb.–93. Derzhavny`j komitet u spravax nacional`nostej ta migraciyi. 26.11.1997 # 11–2224/2. Na doruchennya KMU 22181/69 vid 19 ly`stopada 1997 roku. Vice-prem`yer-ministrovi Ukrayiny` V.A. Smoliyu. Kopiya: Golovi Odes`koyi ODA R.B. Bodelanu. Ark. 191–192.
  19. CzDAVO, f. 5252, op. 1, od.zb.–93. Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Ly`stuvannya z KMU z py`tan` osnovnoyi diyal`nosti komitetu (3 ly`stopada – 28 ly`stopada 1997 r.). Na 246 arkushax. Zberigaty` postijno / Ukrayina, Odes`ka oblasna derzhavna administraciya, 29.10.1997 # 01–04–3802. Vice-prem`yer-ministru Ukrayiny` V.A. Smoliyu. Ark. 190.
  20. CzDAVO, f. 5252, op. 1, od.zb.–94. Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Ly`stuvannya z KMU z py`tan` osnovnoyi diyal`nosti komitetu (2 grudnja – 31 grudnja 1997 r.). Na 260 arkushax / Fol`ksrat (Narodna Rada) nimciv Ukrayiny`. Volksrat der Deutschen der Ukraine Gesellschaft der Deutschen in der Ukraine Wiedergeburt. Tovary`stvo vidrozhennya nimciv Vidrozhennya, # 110 14.11.97 r. Vice-prem`yer-ministru Ukrayiny`, Spivgolovi mizhderzhavnoyi Ukrayins`ko-nimecz`koyi komisiyi u spravax nimciv Ukrayiny`, panu d-ru Smoliyu V.A. Upovnovazhenomu federal`nomu predstavny`ku Nimechchy`ny` z py`tan` nimciv-pereselenciv, Spivgolovi mizhderzhavnoyi Ukrayins`ko-nimecz`koyi komisiyi u spravax nimciv Ukrayiny`, panu, d-ru Vaffensmidt. Ark. 43–44.
  21. CzDAVO, f. 5252, op. 1, od.zb.–94. Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Ly`stuvannya z KMU z py`tan` osnovnoyi diyal`nosti komitetu (2 grudnja – 31 grudnja 1997 r.). Na 260 arkushax / #4/780, 26.11.1997 r. Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. 5.12.1997 #11–2307/2 na #22971/52 vid 25.11.1997 r. Vice-prem`yer-ministrovi Ukrayiny` V.A. Smoliyu. Ark. 45–48.
  22. CzDAVO, f. 5252, op. 1, od.zb.–95. Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Ly`stuvannya z AP i VRU z py`tan` osnovnoyi diyal`nosti Komitetu (3 sichnja – 3 ly`pnja 1997 roku). Na 261 arkushi / Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. 24.02.1997 #11–403/ Narody`m deputatam Ukrayiny` M. Gorbatyuku, Yu. Orobcyu, T. Ky`yaku. Ark. 88–90.

23. CzDAVO, f. 5252, op. 1, od.zb.–96. Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi, 02.09.1997 r. # 9–1638/1. Administraciya Prezy`denta Ukrayiny`. Na # 02.05/895 vid 19.08.97 r. Ark. 99–100.
24. CzDAVO, f. 5252, op. 1, od.zb.–97. Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Ly`stuvannya z AP i VRU z py`tan` osnovnoyi diyal`nosti Komitetu (3 ly`stopada – 31 grudnya 1997 roku). Na 220 arkushax. Zberigaty` postijno / Dovidka pro diyal`nist` Vseukrayins`ky`x gromads`ky`x ob`yednan` nacional`ny`x menshy`n Ukrayiny`, zaprosHENy`x dlya uchasti u zustrichi z Prezy`dentom Ukrayiny`. Ark. 151–155.
25. CzDAVO, f. 5252, op. 1, od.zb.–96. Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Ly`stuvannya z AP i VRU z py`tan` osnovnoyi diyal`nosti Komitetu (10 ly`pnya – 27 zhovtnya 1997 roku). Na 257 arkushax / Postanovleny`e Verhovnogo Soveta Kыma O rezul`tatax I s`ezda (Fol`kstaga) nemnev Kыma. Ark. 67.
26. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–102. Informaciya pro napryamy` ta pidsumky` diyal`nosti Derzhavnogo komitetu Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi u 1997 r. Ark. 97–109.
27. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–106. Ministerstvo zakordonny`x sprav Ukrayiny` 26.06.98 / #15–1034/10. Vice prem`yer-ministru Ukrayiny` V.A. Smoliyu. Ark. 118.
28. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–106. Rada nacional`ny`x tovary`stv Ukrayiny` 02 chervnya 1998 roku # 18 Prezy`dentu Ukrayiny` L.D. Kuchmi, Prem`yer-ministru Ukrayiny` V. Pustovojtenku. Ark. 218–219.
29. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–112. Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. 06.07.1998 r. # 9–1089/8. Pro proekt Koncepciyi osvity` nacional`ny`x menshy`n Ukrayiny`. Narodnomu deputatovi Ukrayiny` V.G. Alyeksyeyevu. Ark. 14–15.
30. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–116. Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Postanova Kolegiyi «4» bereznya 1999 r. m. Ky`yiv # 1 Pro pidsumky` roboty` Derzhkomnacz migraciyi u 1998 roci ta Plan roboty` na 1999 r. Ark. 7–8.
31. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–116. Protokol # 1 zasidannya pidsumkovoyi kolegiyi Derzhavnogo komitetu Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Ark. 1–6.
32. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–120. Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. 01.04.1999 r. # 9–606/10. Kabinet Ministriv Ukrayiny`. Ark. 6.
33. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–120. Zatverdzheno postanovoyu KMU vid... 1999 r... Polozhennya pro Mizhvidomchu koordy`nacijnu radu z py`tan` etnopolity`ky` Ukrayiny` pry` KMU. Ark. 8–9.
34. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–120. Proekt. Postanova vid... 1999 r. Pro stvorennya pry` Kabineti Ministriv Ukrayiny` Mizhvidomchoyi koordy`nacijnoyi rady` z py`tan` etnopolity`ky` Ukrayiny`. Ark. 7.
35. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–121. Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. 29.03. 1999 r. #13–569/10 na #25151 vid 16.12.98 r. Prem`yer-ministru Ukrayiny` V.P. Pustovojtenku Pro proekt Polozhennya pro vy`znachennya nacional`no-kul`turnoyi avtonomiyi. Ark. 66.
36. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–122. 26.08.99 # 8–1630/10 Zastupny`ku Ministra Kabinetu Ministriv Ukrayiny` T.V. Motrenku. Ark. 214–215.
37. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–122. Dodatok do ly`sta Derzhkomnacz migraciyi vid 26.08.99 r. #... Grafik vy`yizdiv u serpni-grudni 1999 r. v. regiony` Ukrayiny` Golovy` ta zastupny`kiv Golovy` Derzhavnogo komitetu u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Ark. 216–217.
38. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–122. Zvit pro robotu Derzhavnogo komitetu Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi za serpen` 1999 roku. Ark. 227–232.
39. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–125. Derzhavny`j komitet Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. 31.08.1999 r. # 9–1653/9. Na vy`konannya doruchennya Administraciyi Prezy`denta Ukrayiny` # 5/6–03/199 vid 09.08.99 r. Zastupny`ku Glavy` Administraciyi Prezy`denta Ukrayiny` Matviyenku V.Ya. Ark. 221–222.
40. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–125. Zatverdzheno Ukazom Prezy`denta Ukrayiny` vid ... serpnya 1999 roku. #... Sklad Rady` predstavny`kiv gromads`ky`x organizacij nacional`ny`x menshy`n Ukrayiny` pry` Prezy`dentovi Ukrayiny` Ark. 224–227.
41. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–125. Rada nacional`ny`x tovary`stv Ukrayiny`, 18 chervnya 1999 r. # 10. Prezy`dentu Ukrayiny` L.D. Kuchmi. Ark. 201–202.
42. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–70. D O V I D K A Pro suchasne stanovy`shhe ugors`koyi menshy`ny` v Ukraini. Ark. 158–160.
43. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–70. Ministerstvo Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Ly`stuvannya z KMU z py`tan` osnovnoyi diyal`nosti ministerstva, 1 ly`pnya – 19 ly`pnya 1996 r. Na

162 arkushax. Zberigaty` postijno. / Ministerstvo Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi 08. 07. 1996 r. # 16–519/2 # 1–14/350 vid 11.06.96 r. Vice-prem`yer-ministrovi Ukrayiny` O.I. Yemcyu. Ark. 63–67.

44. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–71. Ministerstvo Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Ly`stuvannya z KMU z py`tan` osnovnoyi diyal`nosti, 19 ly`pnya – 31 ly`pnya 1996 r. Na 187 arkushax. Zberigaty` postijno. / KABINET MINISTRIV UKRAYINY` 12 ly`pnya 1996 r. # 58–1831/98 Ministru Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi V.B. Yevtuxu. Ark. 41.
45. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–73. DOVIDKA Pro polity`chne rusy`nstvo. Ark. 30–38.
46. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–73. Ministerstvo Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi. Ly`stuvannya z KMU z py`tan` osnovnoyi diyal`nosti komitetu, 19 serpnya – 30 veresnya 1996 r. Na 192 arkushax. Zberigaty` postijno. / DOVIDKA Pro polity`chne rusy`nstvo. Ark. 30–38.
47. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–73. Propozy`ciyi. Ministerstva Ukrayiny` u spravax nacional`nostej ta migraciyi do planu zahodiv, spryamovany`x na ideologichne zabezpechennya statusu Kry`ms`kogo pivostrova ya skladovoyi, nevid`yemnoyi chasty`ny` Ukrayiny`. Ark. 96–98.
48. CzDAVO, F.5252, Op–1, OD.ZB–96. Informaciya pro fakty`chne ta pravove stanovy`shhe nacional`ny`x menshy`n v Ukrayini. Ark. 126–133.

© **Виталий Коцур**
(Киев)

ЭТНОПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В УКРАИНЕ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ 1990-Х ГГ.: ДЕТЕРМИНАНТЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ, СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ СТРАНЫ, ЧТО ВОЗВРАЩАЕТСЯ В ЕВРОПУ

Раскрываются особенности этнополитических процессов в Украине второй половины 1990-х гг. Освещаются внешние и внутренние факторы, которые влияли на выработку этнонациональной политики в украинском государстве. Выясняются основные направления формирования нормативно-правовой базы межнациональных отношений.

Структуризация межэтнических отношений раскрывается на фоне государственных процессов, социально-экономических, политических проблем в Украине, которые требовали научного осмысления и решения организационного характера.

Ключевые слова: национальные меньшинства, национально-культурные общества, этнополитические процессы, органы власти, депортированные народы, национальное согласие.

© **Vitalii Kotsur**
(Kyiv)

ETHNOPOLITICAL PROCESSES IN UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE 1990'S: THE DETERMINANTS OF THE POLITICAL, SOCIO-CULTURAL LIFE OF A COUNTRY RETURNING TO EUROPE

This article reveals the peculiarities of ethnopolitical processes in Ukraine in the second half of the 1990s. The external and internal factors influencing the development of ethno-national policy in the Ukrainian state are covered. The basic directions of formation of the legal base of interethnic relations are elucidated.

Adoption of the Constitution of Ukraine in 1996 consolidated the already acquired mechanism of regulation of interethnic relations and determined new directions in its development. At the beginning of the second half of the 1990's, conflictuality in the field of interethnic relations became much more intense, manifested primarily in the contradictions between the titular nation and national minorities. At the same time, the problems of national security in the field of interethnic relations went far beyond ethnopolitics.

The federalist and autonomous movements in Crimea, Transcarpathia and Bukovina, in particular ethnonationalist political movements (right wing), became more active: Russians and Crimean Tatars in Crimea; Romanians in Chernivtsi region; Rusyns in the Transcarpathian region. The politicization of national minorities, especially Romanian, German and Hungarian (the demands of national-territorial autonomy, the creation of political parties on an ethnic basis, the claims of public associations of certain national minorities to self-government with the functions of power structures, etc.) has intensified.

There was an increase in regional separatism on an ethnic basis (Russians in the Crimea, Hungarians in Transcarpathia, Romanians in the Chernivtsi region); ethnic claims on the ethnic basis of national patriotic movements in Poland, Russia, Romania, Hungary. National issues were exacerbated by economic and political factors (high unemployment, difficulty in acquiring citizenship, political and legal status of the Mejlis), lack of equipment of deported peoples who returned to Ukraine.

In the study, the structuring of interethnic relations is revealed against the backdrop of state-building processes, socio-economic, and political problems in Ukraine, which required scientific reflection and organizational decision-making.

It was proved that in the second half of the 1990s there were processes of excessive politicization of ethnic groups, their desire to increase their political status, which was reduced to participation in the distribution of power and financial and economic resources.

Key words: national minorities, national-cultural societies, ethnopolitical processes, authorities, deported peoples, national accord.

До редакції надійшла 7.03.2018.